

Bjerg - Posten

1980

Medlemsblad

No. 4

Indhold:

En jættestue ved Tostrup	side 56 - 58
Altertavlen i Nørholm kirke	" 59 - 62
Tildragelser i Hornum herred i 1600 tallet	" 62 - 70
Christian Frederik Lewetzau	" 70 - 73
Teglbrænder - parret i Frejlev	" 74 - 75
Træk af St. Restrup friskoles historie	" 76 - 78
Akkordarbejde på St. Restrup i 1879	" 79 - 80
Meddelelser	" 81
Opfordring	82

Lokalhistorisk Forening i
Frejlev - Nørholm - Sønderholm Sogne

EN JÆTTESTUE VED TOSTRUP.

Mange af vore fortidsminder har oplevet en omskiftelig tilværelse inden Fredningslovene et godt stykke op i vort århundrede endelig sørgede for, at de fremover kan ligge beskyttede hen til glæde og fornøjelse for den, der færdes i naturen og den arkæologisk interesserede.

Anlæggelsen af veje i forrige århundrede krævede en masse sten og hvad var nærmere og lettere end at opsøge omegnens store stenbyggede grave og slå stenene til skærver. Vejene kostede en del dysser og jættestuer, jernbanerne ikke mindre.

Den jættestue, der kort skal berettes om her, har i en noget amputeret form overlevet de sidste 100 år og er stadig et besøg værd.

Sagen startede helt tilbage i 1893, hvor sognepresten i Sønderholm, Kr. Barfod, sender et brev, dateret 19/3 1893, til Nationalmuseet:

"Det meddeles herved, at en Mand i mit Sogn i Gaar ved at grave efter Sten i en paa hans Mark værende Høj stødte paa en $\frac{1}{2}$ -1 Alen høj Urne, fyldt med Ben i Bunden. (Da jeg ikke selv har set den, kan jeg ikke give nogen nøjere Beskrivelse, og vil derfor hellere nu omgaaende gøre Musæt opmærksom derpaa). Manden, der i Dag, Søndag, var i Kirke, fik jeg overtalt til at opsætte Gravningen, indtil der indløber Meddelelse fra Musæt om, hvorvidt det maatte finde Anledning til at sende en kyndig Mand herover.- Hvis dette sidste sker maatte jeg maaske ad telegrafisk Vej faa Meddelelse derom. Naar man kommer til Aalborg (med Bane eller Damper), gaar der fra Jernbane-stationen samme steds Postvogn (Nibe) forbi Sønderholm Præstegaard, som med Glæde skal huse den Mand, som maatte komme."

I stor Hast!

Ærbødigst

*Kr. Barfod ;
Søgnepræst*

Hvad der er sket fra 1893 og frem til maj 1897, hvorfra det næste skriftlige om højen stammer, ligger lidt hen i mørket. I dette år indsender Kaptajn Søegaard en beretning om en undersøgelse af jættestuen til Nationalmu-seets I. afdeling:

"Det nævnte Mindesmærke laa i et fladt Dalstrøg, der løber langs med Vesteraa, - det var tildels ødelagt, idet alle Dækstenene saavel som en Del af Bærestenene vare fjernede, og af Randstene paa Højens Fod vare kun enkelte tilbage.

Hovedretningen var NNØ-SSV, den indvendige Længde og Bredde 28' og 6'. Sydenden var forstyrret indtil bunden, ligeledes det nordøstre Hjørne. Det

synes at have været delt i to Kammere, idet der omrent paa Midten af den vestlige væg springer en Sten frem vinkelret paa samme og med en Bredde af $2'10''$, den bevarede Gang ved Sydenden tyder ligeledes paa en Deling, under Forudsætning heraf har det sydlige Kammer haft en Længde af $2'6''$ og det nordlige $13'3''$.

Gangens indvendige Aabning var $19''$ bred og $2'11''$ høj, den var forsynt med Dørtrin, bestaaende af to $5''$ høje Sten, dens Længde var $14'7''$, Bredde $2'4''$ og Højde ved den yderste Ende $2'4''$. Kammerets Gennemsnits-højde var lidt over $4'$, idet de største Bæresten maalte $4'9''$ i Højde.

Øverst i Kammeret og Gangen ca. $1'4''$ under Dækstenene fandtes et tæt Stenlag $16''$ tykt, hovedsagenlig bestaaende af Granitskærver indtil $5''$ i Diameter, under dette fandtes et mørkt, klæbrigts Muldlag stærkt blandet med Granitskærver i alle Størrelser indtil $14''$ i Diameter, - dette Lag fortsatte uden Afbrydelse indtil Bunden (det naturlige Terrain). I Fyldet fandtes kun ganske enkelte Stykker Flint, et af disse bar Spor af Ild, Kul fandtes kun ganske sporadisk, i det nordlige Kammer fandtes et Stykke Ben, men ellers var ethvert Spor af Ben forsvundet, Forklaringen hertil kan maaske søges i, at Kammeret i mange Aar havde været aabnet og ikke alene havde været udsat for Paavirkning af Regn, men endogså paa Grund af dets Form havde tjent som Basin derfor, hvorved Benene ved den stadige Fugtighed maatte fortares.

Af Oldsager fandtes kun et Spyd, beliggende som angivet i Tegningen ved "S", om der, da Graven i længst forsvunden Tid blev aabnet og ødelagt, var fundet Gravgods kunde ikke oplyses.

Søgaard.

Vi skal herefter helt frem til slutningen af 1940'erne før der igen sker noget med jættestuen. Netop i disse år foregår de såkaldte fredningsrejser over hele landet og i den forbindelse bliver der foretaget restaureringer af de fredede fortidsminder, der havde lidt overlast i årene 1940-45.

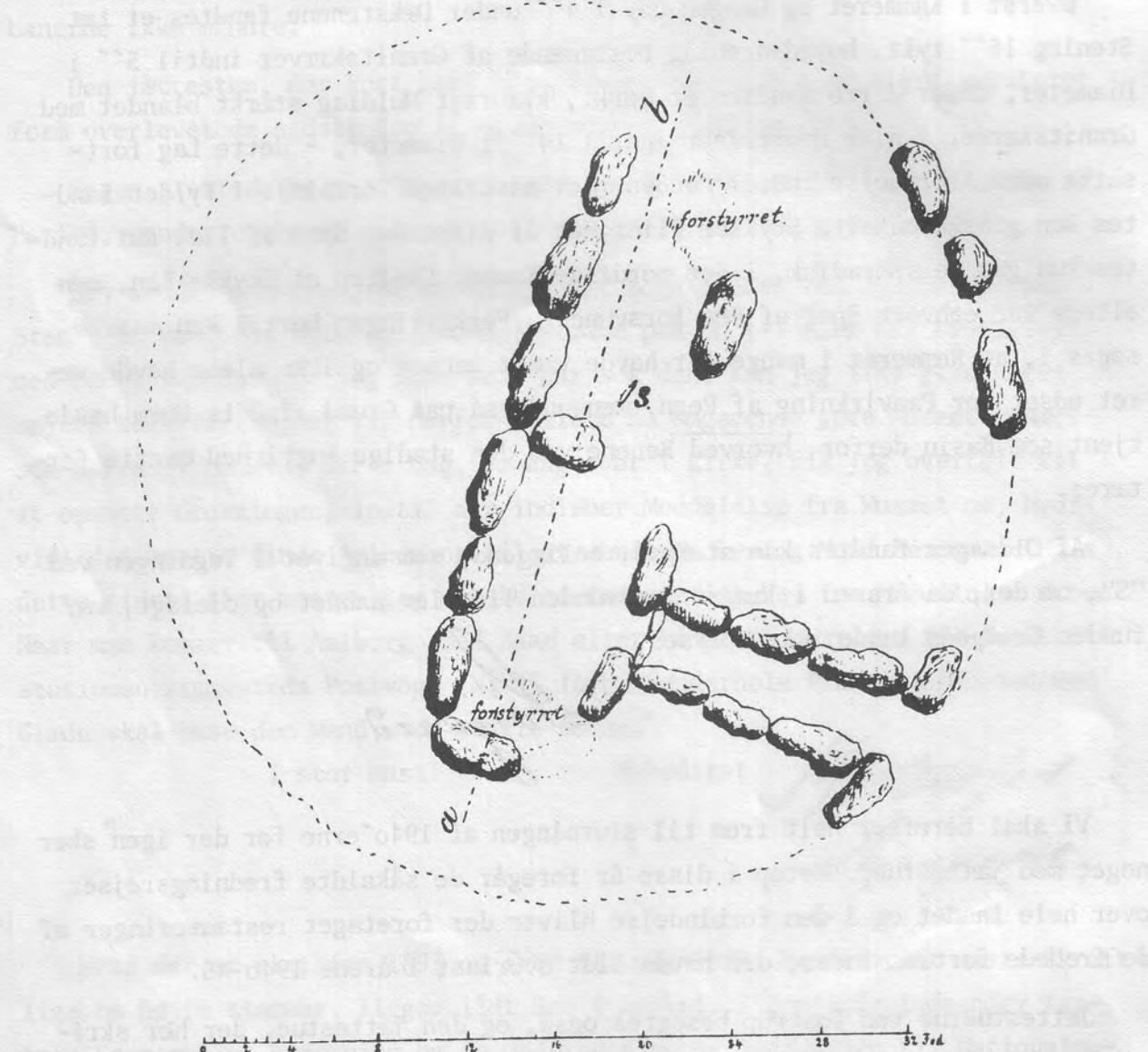
Jættestuerne ved Tostrup besøgtes også, og den jættestue, der her skrives om, blev renset op og sat i stand efter en forudgående arkæologisk undersøgelse i foråret 1949. Denne undersøgelse gav gode resultater, idet de oldsager der fremkom, fortalte om den lange tid, jættestuen har været i brug. Enkelte ornamenterede lerkarskår stammer fra de første begravelser kort efter jættestuens opførelse, der skete midt i yngre stenalder omkring 3200-3000 f. Kr.

Senere i yngre stenalder har den såkaldte Enkeltgravskultur anvendt jættestuen til begravelser mindst 2 gange, medens den sidste kendte begravelse

er sket i yngre stenalders slutning, hen mod 1800 f. Kr. Fra andre jættestuuer kendes dog begravelser fra både bronze- og jernalderen, så disse store stenkamre har tiltrukket folk i hele den forhistoriske tid.

Der er her ganske kort fortalt om én af Himmerlands mange dysser og jættestuuer - lignende kunne fortælles om mange andre, for slet ikke at tale om den overtro, der tidligere var knyttet så tæt til vore forfædres grave.

Erik Johansen.

Snit a-b.

Opmåling af jættestuen ved Kaptajn Søegaard, maj 1897.

ALTERTAVLEN I NØRHOLM KIRKE

Altertavlen i Nørholm Kirke er ikke alene et kunstværk men samtidig et historisk kunstværk, som er ret enestående i sin art. Og hvis ikke adskillige personer med stor indflydelse havde haft det for øje, var den forlængst gået til grunde.

Altertavlen har til tider været i en meget dårlig stand. Vi ved at Maren Bertelsdatter lod den staffere i 1650, og den 9. oktober 1850 skriver Overdirektoratet for Kongelig Kunstsamling i København med henvisning til en skrivelse fra K.F. Dirchmann som omtaler "Den nærmest mærkelige Altertavle", og man foreslår at den opbevares på et nordjysk museum, da den ellers vil gå til grunde. Men her sagde Nørholmerne nej. Man havde så flere sagkyndige til at udtale sig og give tilbud på at restaurere den. Men først i 1903 blev den endelig restaureret efter at Eigil Røthe havde erklæret den i begyndende opløsning.

Vi skal tilbage til 1468. Da fødte Anders Skomagers kone i Branden i Selde Sogn på Salling en søn, som fik navnet Jens Andersøn. Man har ment, at han var født i Brøndum ved Løgstør, men nyere tids forskere har sporet ham til Branden, og så kan Jens som dreng have nydt synet af den opgående måne over de krusede bølger over Fursund og Livø Bredning mod øst. Det kommer til at passe ind i det våbenskjold, han lod male i sin storhedstid, da han ikke alene var med til at styre dansk politik, men også havde indflydelse langt ud over landets grænser.

De fleste af de oplysninger der findes om Jens Andersen Beldenak kan læses i P.G. Lindhardts bog "Nederlagets mænd", som omtaler den politisk urolige tid omkring reformationen.

Navnet Beldenak kan tydes som: hårdnakke, stivnakke eller at han som munk var kronraget. Men på alterbilledet er han ret hårfager.

Alt tyder på, at han var en dygtig og meget begavet mand, som forstod at bruge albuerne, og kunne det ikke klare det, så veg han ikke til side for at bruge lyssky midler.

Han forstod at indynde sig hos både paven og kongen, først Kong Hans og senere Kristian d.2., som dog nok gennemskuede eller frygtede ham, for han lod ham omsider fængsle, men tog ham kort efter til nåde og tog både ham og Didrik Slaghek med til Stockholm, en rejse som kulminerede med Stockholms blodbad, hvor næsten 100 blev halshugget. Den første som kom for bøddelen var biskop Mathias af Strängnäs. Hans embede fik Beldenak. Den næste var biskop Vincens af Skara, hans embede fik Slaghek. Men da kongen senere skulle vaske sine hænder i denne smudsige affære, vaklede han mellem de to biskopper, men det blev Slaghek, der måtte strække hals og blev henrettet.

Men reformationen nærmede sig, og adelens magt, og Beldenaks indflydelse blev svagere. I 1527 blev han tvunget til, mod pension at "oplade" Odense Stift til Knud Gyldenstjerne fra Viborg, og derfor kunne han ikke længere være medlem af rigsrådet, og nu kunne hverken kongen eller paven beskytte ham. Han var nu en slagen mand, og i 1532 bortførte en af hans fjender ham og førte ham til Tyskland, hvor man mishandlede ham på det grusomste til en søsterdatter i Lybæk købte ham fri og plejede ham til hans død i 1537.

Denne mand, som har gjort så stor karriere, har bekostet Nørholm Kirkes altertavle, men P.G. Lindhardt kommer for let om ved at skrive, at Beldenak skænkede den til Nørholm Kirke. Han skriver selv, at Beldenak ikke var en mand, der gav ved dørene, det samme giver Johs. V. Jensen også udtryk for i sin bog "Kongens Fald", hvor den unge jyske student henvender sig til ham om gode råd og nærmest bliver smidt ud. Nej altertavlen er kommet til Nørholm ad helt andre veje.

Samtidig med at Luther indførte reformationen i Tyskland, opstod der et mere yderligtgående samfund, Kalvinisterne. Deres leder hed Kalvin. De drog fra kirke til kirke og til-intetgjorde alt, hvad der var katolsk. Og da den nye biskop i Odense var reformed, kunne han ikke have et sådant møbel stående i Bispegården, hvor den sikkert har stået som hus-alter.

Beldenak havde flere privilegier, som kun paven kunne udstede. Han måtte bl.a. benytte et rejsealter, endda før daggry. Vi ved, at tavlen har været temmelig ramponeret, så det kan være den.

Men biskop Knud Gyldenstjerne m. have haft øje for dens kunstneriske værdi, og da hans fætter Gabriel Gyldenstjerne samtidig var ejer af St. Restrup er den sikkert kommet her op ad den vej. Men så kan man spørge hvorfor han ikke har opstillet den i sin egen kirke i Sønderholm.

I Sønderholm kirke kom der både adelige og gejstlige, og hovederne rullede let, så det var med at være forsiktig. Det kan være af den grund, at den er havnet i Nørholms afsidesliggende bondekirke.

Men en anden ting er også værd at lægge mærke til, den første reformerte provst i Nørholm Provsti, som det hed dengang uden at provsten var bosiddende i Nørholm, var en søstersøn til Beldenak.

Selv altertavlen er indrettet, så den kan lukkes helt sammen, så alle udskæringer er lukket helt inde, og sådan så den ud i fastetiden, for så til påske at blive lukket op igen, så den kunne skinne i al sin herlighed.

At det er et bestilt værk ses tydeligt på de to personer, som optræder i forgrunden og som ikke hører det billede til. Vi ser biskop Jens Andersøn Beldenak som knæler med bispe-staven med de to krumninger, som fortæller at han på den tid var biskop i to stifter (Odense og Strängnäs). Den anden figur som ofte er blevet betegnet som en vildmand er hans væbner. At han er afbilledet som dværg er ikke mærkelig, for den tids malere fremstillede altid højtstående personer som store mænd, hvorimod bønder, borgere og soldater var små mænd. Væbneren holder biskoppens våbenskjold med den opgående måne over Limfjordens bølger som før omtalt.

Selv om bispen og væbneren breder sig midt i feltet som for ikke at blive overset, så er det korsfæstelsen der først fanger blikket.

Jesus hænger roligt og afslappet på korset, og hans øjne er malet så han ser ned på alle de tilstede værende både venner og fjender. Den ene røver kaster sit blik fuldt af håb mod sin frelser, hvorimod den anden krummer sig i protest under bitre lidelser.

Man mener at kunne genkende de to røvere i de to henrettede biskopper, hvor både Beldenak og Slaghek overtog hver sit embede. Desuden mener man, at de forskellige figurer forestiller henholdsvis Beldenaks venner og fjender.

Udsnit af altertavlen i Nørholm kirke.

Ved korsets fod ser vi Maria Magdalene i stille hengivelse, og Jesu moder er med rødgrædte øjne sunket sammen, så de øvrige kvinder og apostelen Johannes må støtte hende.

Pilatus er også tilstede, noget i modstrid med bibelen, man ser ham i samtale med nogle farisæere, som forsøger at overtale ham til at ændre den indskrift, han har ladet sætte på Jesu kors: Jesu jødernes konge. Man vil have ham til at slette "jødernes konge". Men Pilatus havde jo lige lidt et nederlag ved at true med at slippe Barabas løs, så han ville ikke lide endnu et nederlag. Derfor udtalte han de berømte ord, som mange selvsikre siden har brugt: Hvad jeg skrev, det skrev jeg". Ypperstepræsten står bag ved med et ængsteligt udtryk.

På den nordlige alterfløj ser vi en konge i fuld rustning med opstrakt sværd og støttende til det danske våbenskjold. Det er Knud d. Hellige, den eneste danske konge, der er blevet helgenet, og desuden var St. Knuds kirke den domkirke, hvor Beldenak var biskop.

Man ved at hellig Knud var halt, og det ses også tydeligt på figuren, at det ene ben er kortere end det andet.

I den anden sidefløj står en munk med en monstrans i højre hånd og en bog i et klæde i venstre hånd. Man var længe i tvivl om, hvem denne figur skulle forestille, men ved afdækning af kalkmalerier i Skive kirke kunne man fastslå, at denne munk var stifteren af sortebrødreordenen St. Dominus, og det var den munkeorden som Beldenak var tilsluttet.

Egil Røthe, Nationalmuseet, har oplyst, at på altertavlen fra Helligåndsklosteret i Fåborg findes Beldenaks våbenskjold også og dateret fra 1511.

Altertavlen menes skåret i Lybæk og ikke som tidligere antaget af Claus Berg i Odense. Da Beldenak drev stor studehandel i Nordtyskland, idet hver kirke i Odense stift årligt skulle aflevere en stud til biskoppen. Så det er nærliggende, at han har bestilt den der. Udskæringerne tyder også mest på, at den er fra Lybæk.

Kilder: P. G. Lindhardt: Nederlagets Mænd.

Lars Frederiksen: Bidrag til Nørholm Sogns historie.

Egil Røthe, Nationalmuseet.

Traps Danmark.

Harald Bang Nielsen.

TILDRADELSE I HORNUM HERRED I 1600-TALLET

Hr. Jacob Jensen blev indsat som præst i Sønderholm-Frejlev i 1610 og bestred embedet i 35 år til 1645. Det er jo ikke meget, jeg kan berette om ham, men et par ting mener jeg bør huskes om, hvad der skete i hans embedstid.

To år efter at Hr. Jacob var tiltrådt, fik han en repræmande af Kong Chr. d. IV. som lyder:

Kancelliet 29 Aprilis 1612

Mission til Magister Niels Lavritsen, Biskop i Viborg Stift.

Kongen har bragt i erfaring, at en præst, ved navn Hr. Jacob Jensen i Sønderholm, ikke har villet udgive den sidst påbudte skat, som det var pålagt ham såvel som præsterne over alt i Riget har udgivet, skønt han noksom er påmindet herom, men har undskyldt sig for, at udgive pengene med et forbudsbrev, som Fru Helvig Kaas til Restrup, Hannibal Gyldenstjernes enke, skal have udgivet. Det befales Magister Niels Lavritsen, at give Hr. Jacob ordre til, at han inden 14 dage, efter at være blevet et advaret af Magister Niels Lavritsen skal udgive dobbelt så meget i skat, som han tidligere skulle have udgivet, som straf, fordi han ikke tidligere har udgivet skatten så villig, som han burde.

Hvis Hr. Jacob vedblivende trykker sig og ikke vil udrede den dobbelte skat, skal Magister Niels Lavritsen formene ham Prædikestolen, forbyde ham, at oppebære nogen præsterente og ordne det således, at kaldet bliver lovligt betjent, indtil der er gået ordentlig dom over nævnte forbudsbrev.

Efter at Hr. Jacob havde fået denne skrappe tilrettevisning af kongen, skulle man tro, at det kunne påvirke hans videre karriere som præst, men således gik det ikke, idet han senere blev udnævnt til provst. Muligvis har han handlet under pres af herskabet på Restrup.

Hans enke overlevede ham og skulle have været gift med den efterfølgende præst, men det går jo ikke altid som præsten prædiker, idet han tog en helt anden. Herom senere.

Hannibal Gyldenstjerne og Fru Helvig ligger begravet i Sønderholm Kirke. Han var søn af Gabriel Gyldenstjernes bror Mogens, der var lensmand på Akershus ved Oslo, rigsråd m.m.. Mogens døde i 1577. Hannibal døde i 1608, han havde været befalingsmand over Bohus Len, som dengang hørte under Norge.

Hvis man fra Gøteborg kører ad vejen langs Gøtaelven mod Troldhättan, ser man fra den nordlige side af elven ruinerne af den mægtige borg Bohus, som er anlagt af danskerne, da vi var i union med Norge. Den blev bygget for at forsvare Norges sydgrænse, som dengang var Gøtaelven. På Bohus hænger en sten-tavle med Hannibal Gyldenstjernes navn.

Den anden episode i Hr. Jacobs embedsperiode indtraf ni år senere i 1621, da den adelige jomfru Christense Krukow blev dømt for trolddom, som hun havde forøvet i Aalborg og på Fyn. Den 9. juni 1621 blev hun halshugget og hendes kiste nedsat i krypten i Sønderholm kirke, vel sagtens uden at Hr. Jacob har gjort meget ud af det.

Før sin død havde hun oprettet et legat på 500 speciedaler, der kunne, og stadig kan søges af ubemiddele studenter. Det benævnes stadig som den "Halshuggede Jomfrus Legat".

Hendes dødsdom er sikkert blevet underskrevet både af Kongen og landets kansler Christian Friis, sidstnævnte også himmerlandsk herremand, idet han var ejer af "Krastrup" i vores naboherred "Slet". Desværre findes der ingen kirkebog fra Sønderholm kirke fra denne tid, ellers havde hensættelsen af Christenses bare jo nok været omtalt.

Chanseleren Her Christian friis till hande. [A.]

Kongen melder ham sin etter foreloade Neje til Holsteen, og anordner i den Anledning om
Herreddagsdomme, om en Jomfrus Henrettelse, og om flere enklete Sager, som Juule urettet.

Ieg Er nu ferdig at begiffue mig offuer til Lanteholsten igen,
Paated ieg dyste fnaarer kan komme hjem ygen. Dommene som affyngis
herrepther udi neruerendis herredag, skal eodem tenore affyngis som
hiid indtill sed er. Maar dii giffuis bestrefuen, daa Sal mit naaen
med Radzsens derudi brugis som seduanligt Et. Denne formente
Jomfrues sag anlaugendis, Saal skal hun med suid examineris och ikke
med hindres afflyffning ylis, paated att man disce bedre kan hindres
bedrifft erfaare. Maar inted uydere aff hinder kan erfharis, daa skal
hun Decolleris²⁾.

Christian.

²⁾ Den her omtalte Person er den adelige Jomfru Christense Arels Datter, af den lidet bekendte Familie Krukow, der skal være uddød f. A. (1621) med hennes Broder Eiler Arelsen Krukow til Aslevgaard. Jomfru Christense Arels Datters Forældre varer Axel Rielsen Krukow og Anna Bilde, Mogens Datter. Da, som det i Herreddagsdommen hedder, i langsomelig Tid et slemt Trolddoms-Rygte havde efterfulgt hende, og hun var blevet „udlagt af mange adstillinge Trold-qvinder, som baade i Højen og i Nørre-Jylland vare henrettede og brændte“ (allerede 1588), bestyldtes hun i et Tingbønde af Galling Herredsting for at have forgiort Hru Anne Bilde, efter hendes Bryllup med Eiler Brockenhus på Naftebølle i Højen, hvor Jomfru Christense den Tid op holdt sig, blev hun omjider tiltalt for Herreddagen 1621 af Otto Scheel til Hammelmose, Befalingsmand paa Dreholm Kloster. Den 9. Jun. 1621 falbt hendes Dødsdom paa København Slot (s. Ny D. Mag. I. S. 379—391). Som bekendt antager man, at det saakaldte Legatum decollatum virginis paa 500 Speciedaler, ved Københavns Universitet, indebetalt 1623, er næstet af hendes efterladte Midler. (Vof. A. W. Scheel om Københv. Univers. Collegier og Stipendier. S. 125. 26.)

Udklip fra Chr. d. Fjerdes egenhændige breve 1621

(Christian Friis til Krastrup var rigs kansler, hvilket vil sige, han varetog i kancelliet kongens korrespondence og var tillige medlem af Rigsretten, og opbevarede kongens segl.)

Som før omtalt døde Hr. Jacob i 1645, og den næste præst i hans sted bliver da Niels Eskildsen.

Niels Eskildsen var præst i Sønderholm-Frejlev fra 1646 til 1673. Hvorfra han kom, ved jeg ikke, men når man i det efterfølgende ser, hvordan præsterne har søgt tilbage til deres hjemstavn, så fristes man til at tro, at han stammer fra Øster Hornum, hvor der sidst i 1500-tallet og først i 1600 var præster, der hed Eskild Nielsen og Niels Eskildsen, sidstnævnte kan udmærket være farfar til præsten af samme navn i Sønderholm.

I en dombog fra Viborg Landsting kan man læse om følgende sag:

31. august 1616: Hr. Niels Eskildsen i Hornum mod Anders Poulsen i Hæsum angående drabet på hans søn Anders Nielsen i Estrup, som Anders Poulsen havde forøvet.

Anders Nielsen havde stået uden for Anders Poulsens gård med et draget værge og æsket ud og kaldt tyv og skjælmer. Anders Poulsen var da gået ud til ham, og da han ikke kunne få ham til at gå hjem, tog han en åleger (ålejern) som lå på taget over hans dør, og stødte ham bort med den. Da Anders Nielsen derefter gik løs på ham med sit værge, stødte han påny til ham med ålegeren og ramte ham under hagen, så han faldt bagover og var død på stedet.

Sandemændstog: Hornum Herreds Sandemænd svor Anders Poulsen manddød over og fra hans fred, for Anders Nielsen, han ihjelslog.

Anders Nielsen stod ved nogle sten udenfor Anders Poulsens gård og huggede i nogle nælder med sit værge... Anders Poulsen kom gående gennem en dør med et barn i sine arme og et værge ved siden. Den aften Anders Nielsen blev dræbt, var både han og de andre grander i Estrup til Jens Kjærsgaards i Estrup og drak fire kander øl, og de var 10 karle.

Hr. Niels Eskildsen mente, at Anders Poulsen kunne være blevet i sit hus, hans øre uforkrænket, da han hverken var hovsinde, hovmand eller krigskarl.

Men nok om dette og tilbage til Niels Eskildsen, der fik embedet i Sønderholm - Frejlev i 1646 af ejerne af Restrup, der på denne tid var delt mellem Hr. Jørgen Marsvin og Fru Anne Kaas. De var kirkernes patroner. De forlangte at Niels Eskildsen til gengæld ægtede enken i embedet efter provst Jacob Jensen. Han blev indkaldt til et møde med herskabet, og her svor han ved unævnelige eder og ønskede sig spedalsk at vorde, dersom han ikke giftede sig med enken. Men trods dette tog han i stedet fra Anne Kaas' pige Berethe Niels-datter.

Det førte nu til en bitter strid mellem Jørgen Marsvin og præsten. De har sikkert været meget stridbare begge to. Det gik så vidt, at Niels Eskildsen nægtede at betjene Jørgen Marsvin og hans hustru med prædiken og altergang. Men ikke nok med det. Han forhindrede også andre præster eller studenter adgang til at gøre det. Det endte med, at Jørgen Marsvin fik tilladelse til at holde egen præst på gården mod at et kapel, som forefandtes der, blev istandsat. Planen blev dog ikke gennemført, velsagtens fordi Jørgen Marsvin allerede på dette tidspunkt var en fattig mand. Han skulle jo foruden den nye præst også forsørge provsten Jacob Jensens enke.

I modsætning til herremanden var Niels Eskildsen en meget velhavende mand, idet hans forgænger i embedet af den tidligere ejer af Restrup, Christopher Lindenow, var blevet tildelt Sønderup sognetiende svarende til 3 ørt rug, 3 ørt byg = 12 tdr. hartkorn á 50 rdl.

Dette har jo været et godt tilskud til præstelønnen og har måske medvirket til, at Hr. Niels blev jordspekulant. Af kjøbstadsgods ejede han to ejendomme i Aalborg, og ðer foruden tre gårde med ialt 24 tdr. hartkorn. Der er vel ikke noget at sige til, at han ikke lod sig træde på af Jørgen Marsvin.

I ægteskabet var der en søn, Niels Nielsen Steenberg og tre døtre, Anne, Sofie og Benedichte.

At der blev ført stort hus i præstegården er der næppe tvivl om, og plads har der sikkert været nok af, hvad rummængden antyder. I isterralingen (stuehuset) var der østerstuen, storstuen, dagligstuen, den liden stue, nystuen og det lidet kammer derved, det lange kammer og østkammeret, desuden var der bryggers, kjølerum, mælkestue og kjælder.

Der var således god plads, da der blev budt til bryllup i præstegården, hvor hr. Niels' datter Anne blev gift med Peder Mogensen Curi, der var præst i Ellidshøj. Hans fader var præst i Nørholm og hed Mogens Thomsen Winberg og moden Anne Kjeldsdatter. Efter Hr. Mogens var død giftede Anne sig igen med eftermanden i embedet, Jens Jensen Sjørslev med hvem hun fik en søn, som blev opkaldt efter hendes første mand og kom til at hedde Mogens Winberg, altså en halvbroder til Peder Mogensen Curi. Mogens blev magister og rektor i Aalborg men blev ved dom af højesteret den 29. august 1684 afsat fra sit embede på grund af samarbejdsvanskeligheder og mange sammenstød med biskopperne Foss og Bornemandh. Han levede endnu i 1710 i Kjøbenhavn, syg, gammel og svag, og fik da 6 rdl. af et legat for fattige studenter. Der var også en datter, Karen Mogensdatter Winberg, som var gift med rådmand i Aalborg Knud Jacobsen Sommer.

Peder Mogens Curi havde været gift før, hans første hustru hed Anne Andersdatter, og i dette ægteskab var der to sønner og tre døtre. Der blev holdt skifte og deling efter Anne Andersdatter den 29. februar 1664, men det blev kasseret af biskoppen i Viborg Peder Villadsen, og et nyt skifte blev afholdt den 5. oktober 1665.

Otte måneder efter, St. Hansdag 1666, stod så brylluppet i Sønderholm præstegård. Der har sikkert været mange gæster med, også langvejs fra og som skulle overnatte. Hr. Niels havde lånt sengetøj af provst Stub i Kirketerp til 12 opredte senge samt til borddækning, endvidere havde han lånt af hr. Ove Rosenkrantz til Raakildegård. Sålangt var alt såre vel, men hvordan det gik til, at der pludselig udbrød brand, fortelles der intet om. Sandsynligvis er ilden opstået i køkkenet under tilberedelse af maden til de mange gæster. Skaden var total, alt brændte, stuehus såvel som udbygninger.

Men vielsen blev dog foretaget og parret flyttede ind i præstegården i Ellidshøj. Ægteskabet blev dog ikke af lang varighed, kun 6 år, idet Hr. Peder døde og der blev holdt skifte den 28. september 1672 mellem Anne Nielsdatter, som just lå i barselsseng og et sær kuld børn. Boets forfatning var meget ringe, den salig mand var meget forgjældet, så indgjælden 843 rdl. 3 m. og 11 skl. næppe forslog til udgjælden. Begravelsesomkostningerne er specifiseret, 1 egekiste 6 rdl. den at anstryge 3 mk. for søm den på låget at beslå 5 mk. og 10 skl. arbejdsløn 2 mk. 6 håndreb og puchler 5 sldl. klæde, lærred og bay til enken og børnene til sørgeklæder 38 dl. 8 skl. 2 sldl. til et ligklæde fra skipperlauget i Aalborg, som blev brugt over liget 5 sldl. (Bay = groft vævet uldtøj)

Skønt Anne lå i barselsseng, da hr. Peder døde, nævnes der ingen overlevende børn i ægteskabet. Hun fik nu ophold på Raakildegård, som hendes far Hr. Niels Eskildsen havde part

i. Her boede hun i 1679, men i 1680 var hun i Kjøbenhavn og hun døde i 1682. Hun kom i 1675 i den forlegenhed, at hun fødte et barn. Som fader udlagde hun sin svoger, rådmænd Knud Jacobsen Sommer, som efter hendes udsagn havde beliggel hende, da hun i juni 1674 deltog i et skifte på Raakildegård. Men han nægtede paterniteten.

I 1672 blev der antaget en ny præst til embedet i Ellidshøj. Han hed Oluf Andersen Hofman, efter de daværende dengang gældende regler skulle han have været gift med Anne, men han undslog sig på grund af forholdene, og valgte i stedet hendes søster Sofie fra Sønderholm.

Hr. Oluf har sikkert været noget af en levemand. Den 15. december var han kommet til Nibe, og her muntrede han sig med kapellanen Laurids Nielsen Kras, som det følgende år blev præst i Nibe Vokslev. De to præstemænd, der utvivlsomt var berusede trængte om natten ind til præsten Niels Pedersen i Aalborg, der sammen med sin tredje og unge hustru Inger Rasmusdatter Horsens var i seng. Her var de vist nærgående mod præstekonen og med: "leg og dans" forulempede præstefol kene og havde "uden nogen given årsag med slag, skjælden og ærerørige ord anfalden hans kjære hustru Inger Rasmusdatter. Hr. Laurids Kras og vist også Hr. Oluf Hofmann blev så sus penderet, og der blev af præstefolkene anlagt sag for for nærmelse mod Hr. Laurids, som 1. december 1676 afgav en ydmyg og uforbeholden undskyldning til præstekonen, der da var blevet enke, men nogen tid efter ægtede Ejler Jensen Munk, der var præst i Bjerregård.

I præstegården i Ellidshøj gik det også uordentlig til. Hr. Oluf var fordrucken og mishandledede ofte sin hustru, der nu og da flygtede til sit hjem i Sønderholm. Den 15. november 1676 blev Hr. Oluf ved provstemode idømt en bøde på 16 rdl. for uskikkelighed, og så gik tiden til 1679 da han med stæv ning af 14. april efter indkaldtes for landemodet, hvor der rejstes beskyldninger mod ham for hans fortsatte forargelige onde levned med sin hustru for slagsmål og drik i kroen, og for ikke at have betalt boden fra 1676 på de 16 rdl. for u lydighed mod biskoppen, og fordi han havde frasagt sig embedet, men dog betjente det og endvidere havde skrevet i herreds bogen, samt endelig for at have et barn udenfor ægteskabet med en Else Lsursdatter. Hr. Oluf mødte ikke for landemodet, og sagen udsattes, hvorefter han fik at vide, at hvis han på ny undlod at møde, havde han forbrudt sit embede. Næste gang sendte han sin avlskarl, Peder Jensen, med et skriftligt ind læg, hvorefter sagen igen udsattes. Og så mødte præsten, der vedkendte sig forseelserne, hvorefter han 21. april 1680 fra dømtes sit kald. Han fik dog kongelig tilgivelse. Kort tid efter blev han skibspræst, og 1683 til 86 var han kapellan ved Budolfi kirke i Aalborg. 1690 blev han præst i Kornerup ved Roskilde.

Imidlertid var Hr. Niels Eskildsen i Sønderholm død allerede i 1673, og der blev den 10. april foretaget skifte og de ling af provst Stub i Kirketerp, Jens Jensen Sjørslev i Nør holm og Jens Jacobsen Ruus i Juelstrup.

Der blev registreret sølv 367 lod og 3 qv. som bestod af 3 kander 6 stobe og 8 skeer, et stykke guld værd 24 rdl. stjerne krontin 7 fade vog 2,5 pd. af 12 skålpond a 10 skl. messing kobber og et betydeligt ind og udbo. Kontanter 1911 sldl. og 14 skl. deriblandt et brev på 800 sldl. fra rektor Mogens Winberg i Aalborg med 1 års rente 48 sldl.

Kjøbstads gods: Daniel Priors gård 1200 sldl., Morten Porthuses del i have med påstående boder 618 sldl. 1 mk. 2 skl.

Bøndergods: Raakildegård i Ellidshøj sogn matrikuleret for hartkorn 15 td. 3 skp. 2 fk. 2 5/7 alb.
En gård i Annerup samme sted hartkorn 6 td. 1/2 skp.

En halv gård i Fjeldsø Rinds Herred hartkorn 2 t d. 3 skp. 1 fk.
1/2 alb.

Hver tønde taxeret for 40 rdl. = 958 rdl. og 12 skl.

Summa summarum: 7456 rdl. 3 mk. 9 skl.

Heri er Daniel Priors gård ikke medregnet.

Udestående: Folkeløn og husets fornødenheder 325 dl. 8 mk.
hertil bl.a. udlagt 24 t d. byg som var til maltgjæring i
Aalborg, 16 t d. rug 30 t d. byg "til 8 ædere" resten delt,
da efter lycke og lodtrækning, er første lod tilfalden
Benedichte Nielsdatter.

Hr. provst Stubs fordring at nyde godtgørelse i boet for
12 opredte senge og bordklæder, lånt Hr. Niels Eskildsen, da
han gjorde sin datter Annes bryllup, blev sammen med Hr. Ove
Rosenkrantz' krav afvist.

Bygningerne blev omtalt således: Isterralingen 21 bind,
laden 24 bind, øster huset 15 bind, vesterhuset 23 bind,
desuden 8 fag huus, som står i gården, alt i god stand og
nylig opbygt.

Hr. Niels havde dertil fået 2 rdl. af hver kirke i Vendelbo
og Viborg stifter.

Man forstår efter dette, at eftermanden og svigersønnen
"Hæderlige og vellærde unge mand" Hr. Poul Sørensen Kierulff
med præstegården var veltilfreds og påtog sig at indfri samme
hos de fattiges direktører, ligeså med skifterettens øvrige
decisioner i henseende til Nådens-årets rettigheder.

Det kan være noget af en gåde at finde ud af, hvor hr.
Niels havde al den rigdom fra. Landet havde jo ikke mange år
forinden været besat og udplyndret, først af svenskerne og
siden af polske og brandenburgske tropper. Jeg er bekendt med
skifter efter 11 præster i Hornum herred fra disse år, og så
godt som alle døde i fattigdom. Hr. Niels har nok været en
hård mand, men han må også have været en god økonom.

Hr. Poul Sørensen Kierulff var født på Klitgård i Nørholm
sogn i 1645, forældrene var Søren Bertelsen Kierulff og Maren
Jensdatter, deres epitafium ses stadig i Nørholm kirke.
Faderen døde i 1659, og allerede året efter 1660 giftede
Maren sig igen, med Urban Andersen Gjedsmann, født omkring
1629, død 1688, han var ridefoged på Restrup, altså i Jørgen
Marsvins tid. Dette ægteskab varede til 1679. Da Maren var
død giftede Urban sig igen i 1680, med Ane Poulsdatter Niemann,
men hun døde vist det samme år. Urban Andersen Gjedsmann var
fra Sæby, hans forældre var felbereder (garver) Anders Jacob-
sen Gjedsmann og Volborg Olufsdatter, en søster til Urban var
Maren Andersdatter Gjedsmann, og hun boede i Nibe og var gift
to gange, først med major Conrad Wichmann og anden gang med
birkefoged Knud Pedersen, samme sted, hun døde i 1719.

Poul Sørensen Kierulff var første gang gift med Hr. Niels'
datter Benedichte, og anden gang med Kirsten Knudsdatter fra
Bodum. I 1683 blev han udnevnt til provst for Hornum Herred,
og var det til sin død i 1718.

Den 18 juli ? havde han besøg af biskop Birkerod fra Aalborg,
der beså hans matematiske instrumenter og adskillige danske
traktater som han "in pios juventutis usus" (i ærbødighed havde
benyttet i ungdommen).

Det var i Hr. Pouls embedsperiode, at der skete et betydnings-
fuldt ejerskifte på Restrup, idet gården efter at have været
i Gyldenstjerne-slægtens eje i ca. 400 år, i 1677 blev solgt
til generalleutnant Hans Frederik Levetzov til Oxholm. Sam-
tidig købte han Klitgård for derfra at have et bekvemt færge-
leje mellem sine to godser.

Samtidig skiftede de to kirker i Frejlev og Sønderholm
ejer. Det er dog ikke Hans Frederik Levetzov, der ligger

begravet i Sønderholm kirke. Han og hans hustru Lucia Emerentia Brokdorff er nedsat i kirken ved Oxholm, hvor deres mægtige marmor-epitafium stadig kan ses. De havde 11 børn, 4 døtre og 7 sønner, hvoraf den yngste Christian Frederik Levetzov fik Restrup kun 14 år gammel, og det er ham der med sine to hustruer er hensat i kapellet i Sønderholm. Den sidste dog i krypten under altret.

Skoleforholdene i Sønderholm-Frejlev har på dette tidspunkt været meget dårlige. Herom fortæller daværende degn substitut (stedfortræder) Anders Lauritzen i 1682, ca. 10 år før kirkeladen blev ombygget til skole. Han beklager sig over skatterne og det dårlige skolehus, hvor han i ovennævnte år svarer kvægskat af 1 ko, 5 får, 1 lam, 1 bistade = 6 mk. 1690 opgiver han sin indtægt til 1 kierz byg for ringning = 1 skp. byg af hver gård, ialt 7 tdr. og 4 skp. Højtidsoffer = 8 sletdaler og 1 1/2 skl. Uvis offer = 1 sletdaler. Kvægtiende 2 lam.

Boligen er et betrengt hus, 17 1/2 sædlands alen lang, 7 1/2 alen bred og ligger på grande gade, i begyndelsen til et skolehus, men nu bevilget substitution, eftersom der ingen anden bolig er aflagt til degnens værelse endnu, så som her tilforn haver været løbe degn her til sognene. Jeg aflægger 2 1/2 td. byg til Aalborg skole, så haver jeg ikke så meget jordsmål til min ringe hyche, at jeg kand afle et læs kål på. Siden at jeg ikke skulle have en foed jord i marcken, ja, således indeklemt, at jeg årlig skal være i min nabos minde for den liden plads mine tørv og lyng, som jeg må kiøbe på fremmede steder, må ståe på.

Sønderholm d. 1. september 1690

Anders Lauritzen.

Måske dette brev har givet anledning til, at skoleforholdene er blevet forbedret. Det har jo nok været stilet til provsten Hr. Poul, og herfra til herskabet på Restrup, og er så resulteret i, at der knap 2 måneder efter er oprettet en contract, hvorom man kan læse i Aalborg tingbog af 25. oktober 1690, med følgende ordlyd:

CONTRACT

Såsom Hans Excellence Hr. Gehejmeråd og kongelig Majestæts Ridder, højædle og velbårne herre Hr. generalmajor Levetzov af særlig fromhed og gudelig iver for at befodre Guds saliggørende kundskab og hellige væxt i Herren hos sine tjeneres opvoksende ungdom har overladt kirkeladen som det bekvemmeste sted i byen eller ved kirken til et skolehus og allerede gjort store omkostninger på dets fornødne reparation, med og til at lønne og underholde en skolemester, som vinter og sommer forsvarlig skal undervise ungdommen i Guds kundskab, kristelige sæder, at læse i bøger, at skrive, regne etc. har dertil kontribueret renten af 200 rdl's kapital, så er det vor pligt og skyldighed, at vi opmuntrede ved den gode herres så berømmelige og lovværdige exempel, men først og sidst til taknemmelighed imod vor Gud, af hvem vi have alle ting, ikke allene indvie og opofre Herren vore børn, men og efter højeste samvittighed drage omsorg for, at den, som herefter skal lære og undervise vore børn, så tilbørlig bliver underholdt af os, eftersom en arbejder er sin mad og løn værd efter kristi ord, at han uden hjerteædende sorg med lyst og troskab må fyldest gøre samme i sit kald, at de børn, som betros ham under hænderne, mærkelig og kendelig forfremmes og tiltage i ærbarhed, kristelige sæder og al god undervisning.

Thi have vi efterskrevne mænd, nemlig (navnene på 48 mænd og 5 kvinder) alle boende i Sønderholm by, med en god og kærlig villie således med hinanden vedtaget, nemlig, at af hver gårds mand enten han har børn eller ej, skal give årlig til skolemesteren en skæppe rug og af hver halvgårdsmænd, enten han har børn eller ikke, en skæppe byg, men af gadehusmændene skal gives af hvert ildsted, enten de have børn eller ikke, fra 8 skilling til 1 mark, dog er det at agte, at præsten årlig med tvende af sine medhjælpere samt to samvittige mænd her af byen, skal efter højeste samvittighed moderere og lægge det efter enhvers lejlighed og vilkår, men skulle nogen af gadehusmændene være så uformuende, at han ikke formæde at give 8 skilling, da erbød præsten sig at betale skolemesteren for hver uformuende 8 skilling.

Herhos love vi for dette år, af hver hel og halve gård skal ydes et godt og ydefært læs ildebrand, men i efterfølgende åringer at grave og føre ham hjem hvert år af gårdmændene to læs af halvgårdmændene et læs og af husmændene derimod skal gives et børing kål, at alt dette, som er indført af os og vore efterkommere ubrødelig skal holdes, have vi dette med vore sædvanlige bomærker og hænder bekræftet og i dybest ydmyghed ombedet høj-bemeldte vor højgunstige husbond med os til vitterlighed og stadtæstelse at underskrive

Actum Sønderholm den 25. oktober 1690.

Med denne kontrakt må man vel nok sige, at forholdene for degnen Anders Lauritzen blev væsentlig forbedret, siden han klagede første gang i 1682.

Hr. Poul har efter alt at dømme været en meget vel estimeret mand, både i sogn og herred. Mærkelig nok er hans død ikke indført i Sønderholm kirkebog, men derimod Nørholm, hvor man kan læse:

"28. juni 1718 blev provst i Sønderholm velerværdige Hr. Poul Kierulff i kirke nedsat og begravet, som havde været provst over Hornum herred i 37 år, præst i Sønderholm i 47 år. Gammel 73 år og nogle uger, eftersom han er indført i den gamle kirkebog, såsom han er døbt her i kirken og født i Klitgård."

Hidtil er der fortalt lidt om Hr. Niels Eskildsen og hans tre døtre, der alle blev gift med præster, men ikke alle i lige lykkelige ægteskaber. Tilbage er så at nævne hvad jeg ved om sønnen Niels Nielsen Stenberg. Hvorfra navnet Stenberg stammer ved jeg ikke, det kan muligvis være hans mor, Berete Nielsdatters slægtsnavn.

Niels Nielsen Stenberg blev efter sine studieår capellan i Øster Hornum hos daværende præst Hr. Joen Jensen, og blev gift med dennes eneste datter Anne Joensdatter, hun var eneste arving.

Joen Jensen var en af de præster, om hvem man sagde, at han kunne mere end sit Fadervor, idet han kunne mane gjengangere i jorden. Det fortælles, at soldaterne som lå i garnision i aognet en dag de exerserede hørte en stemme, der tre gange lydeligt forkyndte: "Nu er Hr. Joen i Hornum død", hvilken stemme efter almindelig mening kom fra "Mørkets ånder", som glædede sig over at være sluppet af med så besværlig en modstander. Man ser altså, at han trods tegn og underlige geringer ikke selv kunne overleve.

Der blev da holdt skifte og deling efter ham den 6. marts 1684 forrettet ved viceprovst Peder Pedersen Stub i Kirketerp, Søren Hofmann i Sønderup, Jacob Madsen i Ellidshøj, hvorved provst Ruus var til stede for at meddele sit råd og betænkning. Hr. Niels Stenberg, før capellan, nu designert sognepræst i

Hornum, gift med den afdødes datter, var eneste arving, men fragik arv og gjeld. Blandt det registrerede var 12 bøger. Kornet og avlingen, som var utærsket, hvoraf byggen var meget ringe og svag, blev tilbuddt præsten, men han undslog sig, hvorfor degnen Peder Trane kjøbte samme for i alt 24 dl. rug-sæden til den halve præstegårds (Hr. Joens) anpart taxeredes i alt for 1 tønde (rimeligvis har capellanen i stedet for løn som ikke omtales haft den halve del af jorden til brug.)

Formuen beløb sig til 189 dl. 1 mk. 2 skl. Skylden 201 sldl. 2 mk. 9 skl. deriblandt: hæderlige Hr. Jacob Matzen, som begrov den salig mands lig og havde en flittig studeret og velbehage-
lig ligssermon (ligprædiken) i kirken, og begjærede noget og kan det ikke være ringere end 4 dl. 4 degne som sang af 1 dl. Hr. Thøger Lassen til Rødslet havde en fordring på 200 dl. derfor pant som han beholdt.

Niels Nielsen Stenberg havde ved sin kaldelse solgt sin anpart af kongetiende af Veggerby sogn (sikkert en medgift fra sin fader), 13 tdr. hartkorn for 260 rdl. og da kaldsbrevet blev ham leveret afskrev han 200 rdl. Han giftede sig som før omtalt med Anne Joensdatter. Da hun døde giftede han sig igen med Sille Maria Pedersdatter Worm fra Kirke Helsingør. Hun døde i 1690 og han i 1684.

Dette er hvad jeg har fundet frem til om præsten Hr. Niels Eskildsen og hans slægt, ved at knytte småstykker sammen, som er skrevet af forskellige forfattere til forskellige tider med uden sammenhæng.

Kilderne er: Dombog for Viborg Landsting. Wibergs Præste-historie, Aalborg Tingbog. Jydsk Historie og Topografi. Histo-risk Ordbog. St. Restrups Historie og Nørholm Bogen.

Bernhard Jacobsen.

C H R I S T I A N F R E D E R I K L E V E T Z A U G r e v e , o f f i c e r o g g o d s e j e r

Blandt de mange ejere af Store Restrups gård og gods regnes denne mand, hvis navn står over disse linier, for en af de mest markante. Han blev desuden af sin samtid betragtet som en højfornem repræsentant for den urgammle mecklenburgske adelsslægt Levetzau, som 1670 blev naturaliseret i Danmark. Samme slægt har gennem tiderne frembragt ikke heller få personligheder, som til tider har spillet en fremtrædende rolle her i landet, ikke mindst indenfor militæret og i centraladministrationen.

Christian Frederik Levetzau blev født 13. december 1682 på Oksholm som søn af generalløjtnant Hans Frederik Levetzau til Oksholm, Nørre Elkjær og Restrups. Som de fleste af den tids adelssønner skulle C. F. L. op-læres i krigskunsten, og allerede som 14 årig blev han optaget i det ridderlige Akademi i København. Under arvefølgekrigen blev han 1702 i en alder af kun 20 år forfremmet til oberst, og herefter kom de mili-

Christian Frederik Levetzau.

1682 - 1756

Med tilladelse fra Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot, hvor maleriet findes.

L. Larsen foto.

tære titler i hurtig rækkefølge. For udvist tapperhed i den store nordiske krig udnævntes han 1731 til generalløjtnant.

Denne form for lynkarriere synes imidlertid at have haft en mindre heldig indflydelse på den håbefulde ynglings karakter, hvad følgende tildragelse tyder på. Provst Lauritz Axelson i Vesterbølle beretter i sin dagbog for 2. marts 1706: "Major Levitzow, som ejer Ørslev Closter i Fiends Herred og store Restrup ved Aalborg, han og hans Laqvei og Kudsk haver med Hug og Slag overfaldet Hr. Mads Aabye i Uldbierg strax uden for Præstegaardens Port, og traadt ham under Fødder, fordi han lastede, at Laqveien skjød hans Hund, hvorudover der blev ikke prædiket i Lynderup Kirke den 3. Marti, som var en Passionsprædiken." Skønt det måtte betragtes som en utilbørlig grovhed at gennembanke en præst, synes der ikke at være sket mere i sagen, idet præsten formentlig har erkendt, at han her stod overfor en overmagt, som ikke uden videre lod sig skræmme.

C. F. L. blev 25. februar 1705 gift med Christence Lindenov Rantzau fra Gunderslevholm. Hun bragte ham i medgift bl. a. Ørslevkloster og Strandet ved Skive. Hun døde 20. november 1734, hvorefter han 20. januar 1736 giftede sig med komtesse Sophie Hedevig Rantzau fra Sæbygaard på Sjælland. Hun var 1723 blevet enke efter kammerjunker Ove Skeel, Birkelse.

Efter faderens død 1696 arvede C. F. L. Restrup, og takket være de betydelige midler, som begge hans hustruer - og navnlig den sidste - medbragte, blev han med tiden en hovedrig mand, der kunne optræde på linje med Nørrejyllands store godssamlere på den tid. Foruden Ørslevkloster og Strandet ejede han Vadskærgaard ved Lemvig, Torstedlund, Albæk, Aastrup og Overklit ved Hjørring.

Han berømmes af sin samtid som en særdeles dygtig godsejer. Dette omdømme har formentlig været en medvirkende årsag til, at han 1750 blev deputeret i General-Landets-Økonomi-og Kommercekollegiet, som var overdraget sager vedrørende landvæsen, handel, fabriks-og industridrift. Det bør endvidere nævnes, at da Frederik 5 i maj 1751 lod nedsætte en kommission på 3 medlemmer til at undersøge forholdene vedrørende kolonisation af Alheden, udpegede han hertil C. F. Levetzau samt borgmester Chr. Solberg i Aalborg og regimentsskriver Niels Schelde fra Randers alle tre dygtige og ansete mænd. Ved selvsyn undersøgte kommissionen derefter grundigt hele Alheden, og i efteråret 1751 afleverede de en beretning på 60 sider, som nu findes i Rigsarkivet i København.

Skal man tro overleveringerne, har C. F. L. været en streng herre over for sine fastebønder. Dygtig som han var, skal det nok være rigtigt, at han har krævet meget arbejde af sine hoverpligtige bønder, men de mange grovheder og overgreb, som han beskyldes for, skal nu nok tages med forbehold, eftersom de nødvendige beviser i så henseende ganske enkelt mangler.

Af Levetzaus bygningsværker kender vi i dag med sikkerhed kun to. Han lod 1723 den gamle borg på Restrup nedrive og det nuværende borganlæg opføre. Det blev til en trefløjet bygning i eet stokværk. En dejlig bygning, som er et smukt eksempel på, hvad barokkens indslag kunne nå i al sin enkelthed i nordjysk herregårdsarkitektur.

Hans andet bygningsværk er Levetzaus Palæ - det nordvestre af de fire Amalienborgpalæer. Frederik 5 henvendte sig i 1750 til grev Adam Gottlob Moltke, grev Hans Schack, Elefantridder Joachim Brockdorff og som den fjerde, der var udset til et bygge et af de fire palæer, geheimeråd Christian Frederik Levetzau, som ved samme lejlighed blev Elefantrider og året efter ophøjet i grevestanden. Kongen skænkede disse fire mænd hver en byggegrund i Frederiksstaden, imod at de skulle påtage sig at opføre hver sit palæ efter den berømte arkitekt Nicolai Eigtveds plan. Efter sigende skal det have kostet de fire bygherrer enorme summer at fuldføre det storstiledede byggeri.

Det levetzauske Palæ var først helt færdig i 1760, og da var bygherren allerede død i 1756. Hans enke, Sophie Hedevig Levetzau, flyttede kort efter 1760 ind i palæet. Det har næppe været omgårdet med den samme orden og smagfuldhed, som prægede de tre andre palæer. Knud Lyne Rahbæk var født i 1760, fortæller i sine barndomserindringer om sin glæde ved fra vinduerne i faderens gård bag Det levetzauske Palæ at se ned i palæets have, der lå lige over for dagligstuevinduerne.".... Og som jeg hele den blidere Aarstid igjennem ikke kunde blive træt af at see

udi, skjønt den levezzovske Hauge var saa forsømt og forfalden, at det var et Mundheld der i Nabolauget, at hendes høigrevelige Naade spiste sin Gartner, da rigtignok det eneste Væsen, der i bogstavelig Forstand syntes at tage sig af Haugen, var en islandsk Bede, som hun hver Efteraar lod tøire dør for at slagtes mod Vinteren.

Palæet blev taget i brug som kongelig bolig, da prins Christian(X) blev gift med prinsesse Alexandrine. Fra 1912 til 1947 var det regentpalæ, og nu besiddes det af arveprinsfamilien.

Begge Levetzaus ægteskaber var barnløse, og det har formentlig været en væsentlig årsag til, at han 12. marts 1756 oprettede et stamhus af godserne Restrup, Torstedlund, Nørlund og Albæk samt Det levetzauske Palæ i København. Restrups tilliggende hartkorn var 1.057 tdr., og hele stamhusets 2.206 tdr.

Et stamhus kunne ikke ejes, men kun besiddes, således at besidderens ret indskrænkedes til nydelsen af godsets afkastning, mens salg og pantsætning var ham forbudt. Endvidere skulle stanhuset efter nærmere fastsatte regler gå i arv til opretterens efterslægt eller andre indsatte.

Christian Frederik Levetzau døde 17. april 1756 og blev begravet i Sønderholm kirke ved siden af sin første hustru. Hans enke besad derpå stanhuset indtil sin død 9. oktober 1775. Hun tilbragte sine sidste leveår på Sæbygaard - sit fødested - hvor hun lod opføre en prægtig hovedbygning i samme stil som den på Restrup.

Benyttede kilder:

Danmarks Adels Aarbog, VII, 1890, s. 334.

Bidrag til den store nordiske Krigs Historie, III, 1906.

Povl Engelstoft m. fl. Dansk biografisk Leksikon XIV, 1938, s. 288.

Samlinger til jysk Historie og Topografi, 3.rk. 5. bd. 1906-08, s. 315 ff.

J. F. Richardt og C. E. Secher: Prospecter af danske Herregårde, 1844-1868.

Kr. Kolding: Store Restrup. 1942.

Sys Hartmann: 50 Palæer og Landsteder. 1976.

Ignatius Becker: Dagbog fra det 16., 17. og 18. Aarhundrede. Af Hr. Mads Pedersen Farstrup, sognepræst i Ulbierg-Lynderup og Hr. Lauritz Axelson, sognepræst i Vester- og Østerbölle. 1813, s. 177.

TEGLBRÆNDER-PARRET I FREJLEV

I begyndelsen af år 1900 (ca. 6-7) kom Kristine og Jens Jensen til Frejlev Teglværk som bestyrerpar.

De var begge dygtige og energiske og i besiddelse af et godt humør.

Jens (teglbrænderen) havde en egen smittende latter, som kunne sætte andre i godt humør. Teglbrænderen havde arbejdet på et teglværk i Hvilsted i Vendsyssel. Kristine var syerske og havde gået fra sted til sted med sin sy-maskine. Hendes hjem var i Dorf og Jens Teglbrænders i Hjallerup.

Frejlev Teglværk ejedes (vist) af ejeren på Vilsom-gård, men det varede dog ikke længe, før Jens blev selv-ejer.

Begge sled de med at lave sten. Ved teglværket var der en lergrav, og leret blev hentet op ved hjælp af en slags hejseværk, der blev trukket af de to brune heste, som også måtte trække en hestegang, der trak æltekæret, hvor leret blev bearbejdet. Derfra blev det slisket i forme, og når det så kom glidende på brættet, stod Kristine der og skar det ud til sten og satte stenene på en trillebør. Så blev de kørt ind i tørreskuret og stod der til de kunne sættes i ovnen til brænding. Også der måtte Kristine hjælpe med - både med at fyre ovnen op og vende stenene.

Parret drev også landbrug. De havde både heste, køer og grise og en mængde gæs. Alt blev passet efter fineste mønster. De gravede også selv tørv til opvarmning både af ovnen og husholdningen.

De havde ingen børn selv, men af en slægtning, der havde en stor børneflok "lånte" de to, der fik et godt og kærligt hjem hos dem, men også fik lært, at "lykkeligst at hvile på er fuldendt gerning". Der var nu også mange andre, der nød godt af teglbrænderens godgørenhed. Han var en forkæmper for de små i samfundet, og han var en frem-skridtets mand.

De første ti-femten år trådte han og Kristine selv pedalerne, men så fik den en motorcykel med sidevogn, og siden vel nok som nogen af de første på egnen en bil.

Efter nogle slidsomme år byggede de villa i Kærby, og der drev Jens vognmandsforretning, og Kristine tog igen fat på sytøjet.

Siden boede de en tid i Nr. Utstrup, men som 74-årig byggede Jens med Kristine som murerarbejdsmand m/k et hus i Vodskov. De lavede selv alt arbejdet og fik anlagt en stor have med mange frugttræer og et drivhus, hvor de dyrkede vin m.m.

I deres lille Austin kørte de land og rige rundt, men de foretog også flere udenlandsrejser, og Jens havde en god hukommelse. Han kunne, når han kom hjem, fortælle levende om sine oplevelser.

Som 88-årig kørte han fra Vodskov til Ø. Hornum, men det blev også hans sidste langtur. Han fik en hjerneblødning, og så var det forbi med den gode hukommelse.

Teglbrænder Jens Jensen og hustru Kristine. Frejlev ca. 1910

Frejlev Teglværk. Foto ca. 1920

TRÆK AF ST. RESTRUP FRISKOLES HISTORIE

Baggrunden for friskolens oprettelse var, at en gruppe af hjemmene omkring husmandsskolen ønskede at få deres egen børneskole.

På andre områder, økonomiske og kulturelle, følte man sig som en enhed, ret uafhængig af nabolandsbyerne, hvor kommuneskolerne lå.

Et lille tilløb var gjort, idet nogle få børn havde fået privatundervisning på højskolen. Men først da lærerparret Marie og Kr. Kolding blev ansat på husmandsskolen i 1927, blev tanken realiseret. De var begge seminarieuddannede, havde arbejdet i højskolen, og de sidste år været ledere af en stor friskole i Oxbøl. De modtog opfordringen til at starte en friskole, og den stiftende generalforsamling blev holdt den 20. marts 1928.

Den første bestyrelse var: Kristian Poulsen, formand, Anton Pedersen, kasserer, Laura Jensen, sekretær.

Formålsparagrafferne var få og enkle:

1. Skolens opgave er at undervise i almindelige skolefag.
2. Den økonomiske drift opretholdes af frivillige bidrag og forventet stats- og kommunetilskud.
3. Skoleordning og undervisning overlades til læreren i samråd med forældrene.

De frivillige bidrag beløb sig fra 10 kr. til 50 kr. årligt, betalt i to rater.

Børneantallet var ca. 25. Man modtog i de første år 8 kr. pr. barn i kommunetilskud - forøvrigt en tilbagevendende anstødssten i de første år. Kredsen syntes kommunen godt kunne være nok så rundhåndet, men friskolen var ikke velset. Dette forhold blev dog senere langt bedre, skolen blev anerkendt og støtten bedre. Statsstøtten var ca. 40 kr. pr. barn årligt, også det beløb steg naturligvis, men økonomien var stram, der var kun til de allernødvedigste anskaffelser.

Indretning af den første skolestue var ikke noget større problem. Fru Kolding ryddede sin spisestue, Ansgar Pedersen, Sønderholm lavede otte skoleborde, kateder havde man ingen brug for. Inventaret bestod af en tavle, et danmarks- og et verdenskort, sang-, læse-, og regnebøger, ingen lærebøger til historie og religion, til geografiundervisningen klarede man sig med et hefte til tegninger og notater. Koldings have var legeplads, uden at det gik ud over blomster og planter, boldspil foregik på Ølbanken og gymnastikken i højskolens sal.

Fru Kolding var den fødte pædagog. Gennem fortælling og samtalé appellerede hun til fællesskab og ansvarsfølelse, der var sjeldent brug for i rettesættelse. Hun underviste i samtlige fag med undtagelse af regning og historie, det var Koldings fag.

Da friskolen med årene fik øget elevtal, pladsen blev for trang og fra Koldings helbred ikke var godt, besluttede man at få en ung lærerinde til hjælp og senere at bygge en skole.

Den drivende kraft i dette arbejde var formanden Kristian Poulsen, men også andre i forældre kredsen ofrede tid og arbejde, så friskolen blev indviet i 1933. Fuldt monteret med skolestue, lejlighed til lærerinden, udhus, legeplads og anlagt have kostede den 5.800 kr., der blev finansieret med et privat lån og statens byggetilskud.

Marie Krogstrup, der havde undervist et par år hos Koldings flyttede nu over i den nye skole. Børneantallet var nu 36 og hverdagsundervisningen fungerede med ældste klasse om formiddagen og yngste om eftermiddagen. Koldings vedblev at have enkelte timer og samarbejdet var udmærket.

Elever i privatundervisning på St. Restrup Husmandsskole, 1923 - 24
Lærere: Højskolelærer K. Ravnholt og Sigrid Balle.

St. Restrup Friskole 1935 eller 1936. I midten lærerne:
Højskolelærer Kr. Kolding - Marie Kolding og Marie Krogstrup.

Dagen begyndte med morgensalme, Fadervor og endnu en salme eller sang, derefter fortællefag, de næste tre timer elementære fag. Hver time begyndte med en sang, og børnene kunne og ville synge! Håndarbejde, småsløjd, boldspil og gymnastik var også på timeplanen, og om sommeren havde vi botanikture i den frodige omegn.

Forældredagen var en festdag. Så godt som alle hjem var repræsenteret, foruden en tilsynsførende, i mange år forstander K. Balle, senere pastor Reerslev, så der var mere end fuldt hus i skolestuen. Vi gennemgik de forskellige fag som på en almindelig skoledag og børnenes arbejder var udstillet. Fru Kolding dækkede kaffebord til alle i sine stuer og her afholdtes den årlige generalforsamling. Koldings fik et par hundrede kroner om året for undervisning og ulejlighed. Lærerindens løn var 1100 kr. indtil 1939.

Skolen fungerede godt, det var en stabil og forstående forældresekreds, og børnene var præget af det fælles gode og hjemlige miljø. Hvor megen vægt der blev lagt på det ideologiske er vist et spørgsmål, kun få kendte den Grundtvig-Koldske friskole. En tilflytter meldte sine børn ind med ordene: "Jeg aner ikke, hvad en friskole er, men jeg har hørt, at denne er en god skole". Men fællesskabet fungerede, kredsen vidste og viste, at det var deres skole og lærerne blev mødt med tillid.

Efteråret 1934 rejste Marie Krogstrup og hendes søster Bertha afløste hende. Begge var uddannet på Elbæk lærerskole og havde været på høj- og gymnastikskole.

Inge Marie Bech var lærerinde fra 1939-1945 og blev afløst af Kirstine Jensen, der var leder af skolen fra 1945-1960. Koldings havde nu taget afsked med skolen, og Kirstine Jensen havde forskellige yngre lærere til hjælp.

Børneantallet var mellem 40 og 50 og i denne stabile periode byggede man skolen om, så det blev en præsentabel bygning, der rummede to skolestuer, gymnastiksals, sløjdflokale, skolekøkken og to lejligheder på 1. sal. Den blev taget i brug i 1956 efter en festlig indvielse.

Fra 1960-1964 virkede lærerparret Astrid og Aksel Kihl Kristensen og fra 1964 virkede Johanne og C. L. Thomsen.

Med den udvidede skole havde kredsen fået et godt samlingssted til møder, kursus, fester og andre aktiviteter. Da børneskolen ophørte i 1977 på grund af svigtende tilgang, blev skolen selvejende institution og fungerer stadig som samlingssted for egnens beboere.

Marie Krogstrup Melgaard.

Store Restrup friskole 1960.

AKKORDARBEJDE PÅ ST. RESTRUP I 1879.

Kammerherre J.A. Stenmann, der ejede St. Restrup fra 1857 til 1897 var efter den tids forhold en dygtig landmand. Han lod al jord mergele.

I hvert skifte fandtes en mergelgrav. Han lod store engstrækninger dræne, ligesom han lod grave en kanal for at lede vandet fra engen ud i Limfjorden. Han var den første på Restrup, der dyrkede roer, mest kålrabi og turnips. Han lod endvidere anlægge en planteskole, så han selv kunne fremelske planter, og han lod nåleskoven nord og syd for landevejen plante.

Han havde et fast folkeholt på 12 karle. Desuden havde han en del daglejere, der boede i Sønderholm, Nørholm og Tostrup. En del af dem arbejdede påakkord.

I en regnskabsbog fra 1879 findes en beskrivelse af arbejdets art, samt de forskellige akkord-betalinger.

Anders og Katrine Pedersen boede i Nørholm. De har arbejdet på St. Restrup i en årrække og for dem er noteret følgende:

	Kr.
Anders Pedersen, Nørholm:	
Drænet 91 favn grøfter	a 9 øre
Læsset 240 læs gødning	a 4 øre
Spredt 240 læs gødning	a 3 øre
Gravet 56.000 stk.tørv	a50 øre
Fragår 1 øre pr. 1000 stk. for øl - 0,56 øre	27,44
Katrine Pedersen luget gulerødder	
8 rækker	a35 øre
13 rækker	a25 øre
Anders Pedersen og Katrine	
Mejet, opbunden og sat sammen	
3 tdr.land rug	a 4 kr.
Anders Pedersen	
optaget 2 tdr.land kartofler	a 3 kr.
optaget 7000 favne turnips a 7 øre pr. 100 favne	4,90
dækket 80 favne roekule	a 4 øre
Tærsket med plejl	
29 td. rug	a40 øre

Bemærk beløbene. Anders Pedersen fik 4 øre for at læsse et læs gødning og 3 øre for at sprede et læs.

Disse nævnte takster blev ikke ændret i den 10-årige periode, som regnskabsbogen dækker.

Til sammenligning kan nævnes, at en almindelig fotografering hos fotografen i Aalborg kostede 3,00 kr.

Det har betydet, at Anders Pedersen skulle sprede godt 100 læs gødning for at få råd til at blive fotograferet.

Anders og Katrine boede i et jordløst hus, og når Katrine ikke deltog i arbejdet på Herregården, arbejdede hun flittigt i hjemmet, idet hun var en meget dygtig væverske, der tilvirkede alle slags gode og solide stoffer.

I hjemmet blev der opført 6 børn - 4 piger og 2 drenge.

Ved flid og nøjsomhed købte de i 1905 10 tdr. land på Restrup enge (Nuvarende Nældevej 67). Og de byggede egenhændigt huset, som de her er fotograferet foran.

Til ejendommen hørte en tørvemose, hvor Anders og Katrine fra tidlig morgen til sen aften arbejdede sammen ved det anstrengende tørvearbejde, idet de havde en del salg af tørv.

Katrine døde i 1933 (81 år) og Anders døde i 1937 (87 år). Arbejdsmæd og nøjsomhed var deres adelsmærke.

Svend Stoffersen.

Kilder:

Regnskabsbog for St. Restrup 1879.

K. Kolding: St. Restrup.

Ellen Rytter, Nørholmsvej 207.

Foreningens bestyrelse:

Niels Østergård, Vistivej 9,	9240 Nibe.	tlf. 08.341969
Peter Simonsen, Nibevej 550,	" "	08.341813
Laur. Ullits Larsen, Nyrup,	" "	08.341460
Arne Fistrup, St. Restrup,	" "	08.341354
Svend Stoffersen, "	" "	08.341404
Harald Bang Nielsen, Nørholm,	" "	08.341228
Knud Dittmer,	" "	08.341383
Gunnar Duus, Frejlev,	9200 Aalborg S.V.	08.343522

Løst og fast om vores forening:

Blandt andet om hvad vi lavede i gangne sæson og hvad vi har tænkt os i den kommende.

Sammen med FO lavede vi en foredragsrække på St. Restrups Friskole, og vi havde besøg af forfatteren Niels Fenger, lærer P. Jørgensen, konsulent Jeppesen Jensen og arkæolog Jens Nielsen.
Det er vores opfattelse, at arrangementet var vellykket med god tilmeldung.

Ved sidste generalforsamling viste Henning Schack nogle gode og interessante lysbilleder fra det gamle Nibe. Der var affotograferet fra private album, postkort etc.

Formand Niels Østergård er i gang med at kulegrave et stort lokalhistorisk emne, nemlig møller på egnen, vindmøller, vandmøller og flere typer af møller. Og som et led i dette arbejde arrangerede han i august i år en aftenudflugt til Halkjær Mølle med en god rundvisning.

Gunnar Duus har med båndoptageren været på besøg hos 90-årige Johanne Thomsen på "Gyldenhøj", og Duus har fået et par gode kapitler om og af Frejlevs historie.

Svend Stoffersen og Knud Dittmer brevvekslede med menighedsråd og kirkegårdsudvalg i Sønderholm angående gamle gravstene, som måtte risikere fjernelse, - og det sluttede med et møde med gensidig forståelse og aftale om ikke at sanere efter tidlige praksis.

Niels Østergård har været flittig gæst i arkiverne (Aalborg og Viborg), og alle bestyrelsesmedlemmer har fortsat med indsamling af protokoller, gamle fotos, fæstebreve, kontrakter, referater osv.

Som ved tidlige numre af vores medlemsblad BJERGPØSTEN samlede og redigerede Arne Fistrup. Resultatet heraf foreligger henværende til beskuelse og nydelse.

VINTERENS MØDER:

Generalforsamling onsdag 15 oktober kl 1930 på Frejlev Skole.

Foredrag ved Harald Bang "Nyt om Gammelt"
(Kaffe medbringes)

Bjarne Kildegaard.

St. Restrups Friskole holder møde med etnologen Bjarne Kildegaard.....:
"Drømmen om et andet Danmark. Husmandssamfundet."

Torsdag 30 oktober kl 1930, St. Restrups Friskole.

Bjarne Kildegaard huskes fra sine studier om emnet i St. Restrups Lokalhistorisk Forenings medlemmer er indbudte. Kaffe 10 kr.

"Stemmearkiv". En aften, hvor vi kan høre båndoptagelser med ældre nulevende og afdøde folk fra vores egn. Vært Knud Dittmer.

Onsdag 18 februar kl 1930, Nørholm Skole.

Fremlæggelse af Lokalhistorisk Forenings arkivalier. -Med ledsagende kommentarer.

Et arrangement som vi skal have forberedt særdeles grundigt, og som vi senere vil sende orientering ud om. Vi vil vise, hvad vi har. Foreløbig står det fast, at vi foretager "fremlæggelsen" på Sønderholm Skole onsdag 18 marts kl 1930.

PS: Medlemskontingentet er 20 kr årligt - det blev vedtaget på sidste generalforsamling.

Knud Dittmer

HEN TIL KOMMODEN

DEN GEMMER TING AF LOKALHISTORISK INTERESSE

DET KÆRE GAMLE RAGELSE

Du kender det godt – de gamle billeder, breve, protokoller, dagbøger m.v., som du ikke kan nægne at smide væk, men som det tager irriterende lang tid at rydde op i, fordi der hele tiden dukker noget op. Det fanger din opmærksomhed, får dig til at læse, mindes, falde i staver ...

**LAD OS BEVARE DET FOR DIG
– OG FOR EFTERTIDEN ...**

Henvendelse til bestyrelsen i din lokalhistoriske forening – adresser og telef. se side 80.